

Ingliz va o'zbek tillaridagi buxgalteriya va audit terminlarining etimologik va leksik qatlamlar asosida tahlili

Azimova Dildora Maxmudjonovna

Namangan davlat texnika universiteti, katta o'qituvchisi, PhD

<https://orcid.org/0009-0003-7179-6202>

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi buxgalteriya hisobi va audit sohasiga oid terminlarning manba tillariga ko'ra tasnifi hamda ularning leksik qatlamlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda "O'zbek tilining izohli lug'ati" hamda "Iqtisodiy atamalarining o'zbekcha–ruscha–inglizcha lug'ati" asosida o'zbek tilidagi terminlarning etimologik tarkibi aniqlanadi. Shuningdek, ingliz tilidagi buxgalteriya terminlarining lotin, fransuz, nemis, arab va boshqa tillardan o'zlashish xususiyatlari o'rganiladi. Tahlil natijalari buxgalteriya terminologiyasi xalqaro til aloqalari mahsuli ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya terminlari, audit, etimologiya, leksik qatlam, o'zlashma, terminshunoslik, izohli lug'at, iqtisodiy terminologiya.

Анализ этимологических и лексических слоёв бухгалтерской и аудиторской терминологии в английском и узбекском языках

Азимова Дилдора Махмуджоновна

Наманганский государственный технический университет, старший

преподаватель

<https://orcid.org/0009-0003-7179-6202>

Аннотация: В данной статье проводится классификация бухгалтерских и аудиторских терминов английского и узбекского языков по источникам их происхождения, а также анализируются их лексические слои. В исследовании на основе «Толкового словаря узбекского языка» и «Узбекско-русско-английского словаря экономических терминов» выявлен этимологический состав узбекских терминов. Кроме того, рассматриваются особенности заимствования английских бухгалтерских терминов из латинского, французского, немецкого, арабского и других языков.

Результаты анализа показывают, что бухгалтерская терминология является продуктом международных языковых контактов.

Ключевые слова: бухгалтерская терминология, аудит, этимология, лексический слой, заимствование, терминоведение, толковый словарь, экономическая терминология.

Analysis of Accounting and Audit Terminology in English and Uzbek Languages Based on Etymological and Lexical Layers

Azimova Dildora Makhmudjonovna

Namangan State Technical University, PhD, Senior Lecturer

<https://orcid.org/0009-0003-7179-6202>

Abstract: This article analyzes the classification of accounting and auditing terms in English and Uzbek according to their source languages, as well as their lexical layers. Based on *The Explanatory Dictionary of the Uzbek Language* and the *Uzbek–Russian–English Dictionary of Economic Terms*, the etymological composition of Uzbek accounting terms is identified. Furthermore, the study examines the features of English accounting terminology borrowed from Latin, French, German, Arabic, and other languages. The results of the analysis demonstrate that accounting terminology is the product of international linguistic interaction.

Keywords: accounting terminology, audit, etymology, lexical layer, borrowing, terminology studies, explanatory dictionary, economic terminology.

Kirish

Ilm-fan taraqqiy etar ekan, yangi sohalarning shakllanishi bilan bir qatorda, ushbu sohalarga oid terminlarning paydo bo'lishi tabiiy jarayon hisoblanadi. Terminologik lug'atlar tuzishda mualliflar faqat terminlarni to'plash bilangina cheklanmay, balki ularni ilmiy tasnif asosida tizimlashtirishga ham e'tibor qaratganlar. Ayrim mualliflar yangi terminlarni kiritgan bo'lsa, boshqalari ularning fransuz, nemis va ispan tillaridagi ekvivalentlarini ham taqqoslab bergan.

Bugungi kunga qadar xorijiy va o'zbek tillarini qiyoslovchi bir, ikki va uch tilli terminologik lug'atlar yaratilgan bo'lib, ularning ko'p qismida iqtisodiy

terminlarga keng o‘rin berilgan. Ayniqsa, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” misolida bu holat yaqqol ko‘rinadi.

Asosiy qism

Buxgalteriya va audit terminlarining shakllanish manbalari

Turkiy tillar tarixida iqtisodiy va hisob-kitob terminlari qadimdan mavjud bo‘lgan. O‘zbek tilshunosi H. Dadaboyev o‘z monografiyasida bu terminlarning tarixiy-etimologik asoslarini o‘rganib, ularni o‘z va o‘zlashgan qatlamlarga ajratgan. Shuningdek, ularning shakllanishiga ta’sir etgan ekstralingvistik omillarni ham tahlil qilgan.

“Iqtisodiy atamalarining o‘zbekcha–ruscha–inglizcha lug‘ati”da o‘zbek tilida ishlatiladigan 2000 dan ortiq iqtisodiy so‘z va terminlar jamlangan. Quyida bu lug‘atda keltirilgan ayrim buxgalteriya terminlarining namunasi keltiriladi.

1-jadval. “Iqtisodiy atamalarining o‘zbekcha–ruscha–inglizcha” lug‘atidan namunalar

O‘zbekcha	Ruscha	Inglizcha
Aktiv ballans	Активный баланс	Favorable balance
Balans qiymati	Балансовая стоимость	Balance cost, bookvalue
Budjetdan ajratilgan mablag‘	Бюджетные ассигнования	Budgetary allocations
Foyda	Выгода	Benefit
Debit	Дебит	Debit
Yillik hisobot	Годовой отчёт	Annual report, annual statement
Netto	Нетто	Net

Terminlarning etimologik tasnifi

Ingliz va o‘zbek tillaridagi buxgalteriya terminlari manba tiliga ko‘ra ikki asosiy guruhga bo‘linadi:

1. **O‘z qatlam terminlari** – sof o‘zbekcha so‘zlardan hosil bo‘lgan terminlar;
2. **O‘zlashgan qatlam terminlari** – arab, fors, lotin, yunon, ingliz, fransuz, italyan, nemis va rus tillaridan olingan birliklar.

O‘z qatlam terminlariga misollar: *kimoshdi, dallol, kafil, foyda, foiz, oylik, oldi-sotdi, hisob, hisobot.*

Bu terminlar xalq tilidan shakllanib, iqtisodiy mazmunga ega bo‘lgan.

2-jadval. Arab tilidan kirib kelgan terminlar

Inglizcha termin	Arabcha ildizi	Ma’nosi / Izoh
Algorithm Mashhur arab matematik	Al-Khwarizmi (الخوارزمي)	Al-Xorazmiy nomidan. Buxgalteriya hisoblashlarida qo‘llaniladi.
Algebra	Al-jabr (الجبر)	“Tuzatish, tiklash”. Hisob-kitob, balans tenglamalarida keng ishlatiladi.
Zero	Sifr (صفر)	“Bo‘sh, nol” ma’nosida. Nol tushunchasi audit va hisobning asosi.
Cipher	Sifr (صفر)	Kod, yashirin hisob (kriptografiya bilan ham bog‘liq).
Sofa (solistike / software)	Suffa (صُفَّة)	Bevosita moliya atamasi emas, lekin hisob-kitob qilishda ishlatilgan platforma, keyinchalik «software»ga o‘tgan.
Azimuth	As-sumut (السموت)	Yo‘nalish, ko‘rsatkich. Moliyaviy yo‘nalishlar va strategik rejalashtirishda ishlatiladi.

Arab terminlari asosan lotin tili orqali Yevropa tillariga, shu jumladan ingliz tiliga ham kirib kelgan.

Fors, lotin, yunon va boshqa manbalar

- **Fors tili:** *hazor, haq, ijara, boj* kabi birliklar.
- **Lotin tili:** *amortization, auditor, dividend, pension, credit, contract* va boshqalar.
- **Yunon tili:** *analysis, economy, logic, statistics, category.*
- **Fransuz tili:** *avans, reklama, sertifikat, marja, rezerv.*
- **Italyan tili:** *saldo, avizo, valuta.*
- **Nemis tili:** *kapital, opsiyon, rentabellik, investitsiya.*

- **Rus tili:** *vedomost, likvidatsiya, oklad, bimetallizm.*

Statistik tahlil

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”dagi buxgalteriya terminlarining manba tillari bo‘yicha taqsimoti quyidagicha: o‘z qatlam 7%, arab 13%, fors 9%, lotin 20%, yunon 4%, ingliz 8%, fransuz 18%, italyan 5%, nemis 3%, rus 12%, grek 1%.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, buxgalteriya terminologiyasi nihoyatda ko‘p manbali va xalqaro xususiyatga ega. Ingliz tilidagi terminlarning 60 foizdan ortig‘i lotin va fransuz tillaridan kirib kelgan bo‘lsa, o‘zbek tilida esa Sharqiy va Yevropa tillari o‘zaro uyg‘unlashgan.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlillar ingliz va o‘zbek tillaridagi buxgalteriya va audit terminologiyasi ko‘p qatlamli tizim ekanligini tasdiqlaydi. Ularning tarkibida turli madaniy va tarixiy qatlamlardan olingan birliklar mavjud bo‘lib, bu tilshunoslik uchun boy material manbai hisoblanadi. Xalqaro terminlarning o‘zbek tiliga kirib kelishi milliy terminologiya tizimini boyitadi va iqtisodiy sohada yagona standart terminlar yaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. British National Corpus (BNC). – Oxford University Press, 2023.
2. Corpus of Contemporary American English (COCA). – Brigham Young University, 2024.
3. International Financial Reporting Standards (IFRS). – IFRS Foundation, London, 2023.
4. International Standards on Auditing (ISA). – IFAC, New York, 2023.
5. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. *Buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi normativ hujjatlar to‘plami.* – Toshkent, 2022.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi. *Moliyaviy hisobot standartlari bo‘yicha metodik ko‘rsatmalar.* – Toshkent, 2023.
7. Xudoyberdiyeva, M. (2021). *Terminshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb masalalari.* – Toshkent: Fan nashriyoti.

8. Karimov, B. (2020). *Ingliz tili terminologiyasining lingvistik asoslari*. – Toshkent: TDPU nashriyoti.
9. Dildora A. M. (2025). *Ingliz va o'zbek tillaridagi buxgalteriya va audit sohasiga oid terminlarning leksik-semantik tadqiqi*. – Toshkent: Fan.
10. Makhmudjanovna, A.D. (2023). The Role of Accounting and Auditing Terminology in the Language System.
11. Azimova, D. (2023). Ingliz tilida so 'z yasalishining buxgalteriya hisobi va audit terminlari materiali asosida tahlili. In Fergana state university conference (pp. 167-167).
12. Makhmudjanovna, A.D. (2023). Approaches to Studying Accounting and Auditing Terms. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2(11), 573-576
13. Azimova, D. (2023). Buxgalteriya hisobi va audit soxasiga oid terminlarning leksikografik tadqiqi. In Fergana state university conference (pp. 210-210).